

УДК 81'243:[316.77:005.336.2]:[378.018.8:373.5.011-051:796]

DOI: 10.31499/2307-4914.1.2022.258473

ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ: ПРАКТИЧНИЙ ДОСВІД

Вікторія Сліпенко, доктор філософії зі спеціальності 011 – Освітні, педагогічні науки, старший викладач кафедри іноземних мов, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини.

ORCID: 0000-0003-0123-4645

E-mail: v.s.slipenko@udpu.edu.ua

Розглянуто проблему вдосконалення професійної підготовки спортивних тренерів і майбутніх учителів фізичної культури під час навчання у закладі вищої освіти. Актуальність дослідження обумовлена наявністю протиріччя між зростанням вимог до іноземної комунікативної компетентності випускників вишу і не до кінця визначеними теоретичними та практичними ідеями навчання іноземної мови як засобу професійного становлення. Автором визначено сутність, структуру, зміст та приклади активних методів і технологій навчання, що використовують викладачі вишу та які стимулюють творчий аспект застосування знань, умінь і навичок майбутніми вчителями фізичної культури у процесі формування іноземної комунікативної компетентності.

Ключові слова: іноземна мова; компетенція; іноземна комунікативна компетентність; особистісний розвиток; спортивні тренери; учителі фізичної культури; активні методи; технології навчання.

FORMATION OF FOREIGN LANGUAGE COMMUNICATIVE COMPETENCE IN FUTURE PHYSICAL CULTURE TEACHERS: PRACTICAL EXPERIENCE

Viktoriia Slipenko, PhD in Philosophy, Senior Lecturer at the Foreign Languages Department, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University.

ORCID: 0000-0003-0123-4645

E-mail: v.s.slipenko@udpu.edu.ua

The article considers the problem of improving the professional training of sports coaches and future physical culture teachers in the process of studying at higher institutions. A growing interest in sports and sporting events of various levels has led to the necessity for professionals capable of organizing, preparing and conducting sports competitions and championships of various levels in accordance with high international standards and determine a high level of English proficiency as the main language of international communication, which is the relevance of our article.

The author identifies the essence, structure, content and examples of active methods and educational technologies used by university teachers and stimulates the creative aspect of applying knowledge, skills and abilities of future physical culture teachers in the process of forming foreign language communicative competence.

It was found out that the training of future professionals in the field of physical culture and sports in the context of a communicative approach, determines the qualitative change of modern requirements for

the productive organization of the educational process and provides mandatory awareness of cognitive preferences and psychophysiological status of students their holistic view of the language system being studied, as well as the ability to practical communication.

The process of formation of foreign language communicative competence should be aimed not only at equipping future professionals with the system of knowledge, skills and abilities necessary for effective implementation of foreign language communication, but also at forming a deeply meaningful, communicatively competent position of future physical culture teacher, his self-development and self-improvement in the single European educational space, to take part in its improvement and creation.

Keywords: *foreign language; competence; foreign language communicative competence; personal development; sports coaches; physical culture teachers; active methods; educational technologies.*

Підвищення інтересу до спорту і спортивних заходів різного рівня, що спричинило необхідність у забезпеченні потреби у фахівцях, здатних до організації, підготовки та проведення спортивних змагань і чемпіонатів різного рівня відповідно до міжнародних стандартів, детермінує високий рівень володіння англійською мовою, що є основною мовою міжнародного спілкування, чим і визначаємо актуальність нашої статті.

Основним завданням сьогодення постає формування у майбутніх фахівців сфери фізичної культури і спорту досить високого рівня володіння іноземною мовою, що забезпечує їхню готовність до продуктивного спілкування із закордонними партнерами та сприяє зростанню професійного та особистісного потенціалу за допомогою сформованих комунікативних здібностей. Це надасть майбутнім фахівцям можливість участі у безпосередній комунікації іноземною мовою та допоможе вирішенню професійних запитів щодо здійснення ділових і міжособистісних контактів.

На важливості іншомовної комунікативної компетентності наголошено у Загальноєвропейських рекомендаціях з мовної освіти: вивчення, викладання та оцінювання, які спрямовані на сприяння співпраці вчителів у Європі та за її межами. Як зазначено у документі: «використання мови та дії, що виконуються особами, які в ролі окремих індивідів чи соціальних представників розвивають низку компетентностей, серед яких особливе місце належить комунікативній мовленнєвій компетентності» [4].

Структура іншомовної комунікативної компетентності була ключовою у працях таких науковців: Я. Андрейко, О. Волошиної, Н. Гальської, Ж. Марфіної, М. Рудіної, Т. Чернюк та ін. Сучасні концепції, теоретико-методологічні положення, принципи іншомовної комунікативної компетенції є актуальними й продовжують бути сферою наукових інтересів у роботах Н. Микитенко, Л. Морської, З. Никитенко, В. Петрусинського, І. Шехтер та ін. Проблему ефективного формування вищезазначеного компонента висвітлено у доробках вітчизняних (М. Паласюк, Л. Овчаренко) та закордонних (А. Баррон (Barron), М. Хорайх (Choraih), Л. Елізондо (Elizondo), Н. Ідрі (Idri), А. Лоутфі (Loutfi), А. Мансоор (Mansoor) та ін.) науковців.

Однак у дослідженнях цих авторів не досить повно розкриті особливості формування іншомовної комунікативної компетентності у майбутніх учителів фізичної культури.

Мета статті – на основі опрацювання наукових джерел та власних спостережень проаналізувати особливості формування іншомовної комунікативної компетентності у майбутніх учителів фізичної культури. Під час дослідження використано такі методи, як: вивчення та аналіз наукової літератури з теми дослідження для відбору й осмислення дидактичного матеріалу; вивчення та узагальнення досвіду роботи

викладачів іноземної мови; педагогічне спостереження.

Спершу розглянемо компетентність, що у широкому значенні означає «включену», самостійно реалізовану здатність, засновану на особистісно значущих знаннях, навчальному та життєвому досвіді, цінностях і схильностях, які людина розвинула в результаті самостійної пізнавальної діяльності, будучи залученою в освітню практику [7, с. 314–319].

Саме поняття «іншомовна комунікативна компетентність» було запроваджено в науковий обіг Д. Хаймсоном, він трактував його як досвід, що надає людині спроможність здійснення спрямованого мовленнєвого спілкування для досягнення успіху у середовищі іншомовної культури [6].

Дослідниця І. Зимня виділяє в комунікативній компетентності педагога наступні компоненти:

- мотиваційно-ціннісний – зумовлює готовність до утворення професійних навичок, стабільність інтересу до діяльності, що забезпечує потребу у професійному зростанні та прагнення до самореалізації та саморозвитку;
- когнітивний – характеризується знаннями сутності комунікативної компетентності, професійним умінням пізнавати інших людей, здатністю до дієвого вирішення проблем, що виникають у спілкуванні;
- операційно-діяльнісний – визначається здатністю особистісно орієнтованої взаємодії в освітньому процесі, можливістю прояву себе в різних ситуаціях, особливими вміння запобігати конфліктам, грамотністю усного та писемного мовлення, необхідністю відбору ефективних методів самопрезентації, прогнозуванням та обґрунтуванням результатів продуктивної взаємодії з оточенням [5].

Разом з тим, за формою і змістом комунікативна компетентність обумовлена специфікою соціальних ролей, реалізованих суб'єктом. Вплив на неї виявляється професійною сферою комунікації людини, оскільки багато в чому визначається селективність комунікативних інтересів і специфічний характер ділового спілкування. Вважаємо, що без сформованої комунікативної компетентності як базового компонента культури спілкування, що є її ключовою соціально-психологічним умовою, неможливо досягти успіху в професійній діяльності та особистісному розвитку.

Варто підкреслити, що формування та розвиток будь-якої компетентності відбувається у процесі діяльності, тобто безпосередньо залежить від умов, у яких існує. Водночас практичний досвід навчання свідчить про те, що вищою школою у процесі мовної підготовки часом не повною мірою враховуються особливості професійної сфери, в якій здійснюватиме свою діяльність випускник, у зв'язку з чим ним не до кінця усвідомлюється значимість успішного володіння іноземною мовою для свого подальшого становлення як конкурентного фахівця.

На наш погляд, протиріччя, що утворилося, слід вирішувати за допомогою інтеграції у зміст і технологію іншомовного утворення структурних компонентів професійної підготовки (установок, мотивів, знань, навичок, досвіду, компетенцій), чим і забезпечується успішність формування ключових компетенцій при вивченні іноземної мови.

Звісно, особливості майбутньої діяльності студентів факультету фізичного виховання полягає у тому, що вони можуть працювати не тільки вчителями фізичної

культури, а й спортивними тренерами. Отже, при визначенні змісту їхньої професійної підготовки, слід враховувати всі наявні аспекти їхньої професійної діяльності. Варто зазначити, що істотна роль вищої освіти у формуванні комунікативної компетентності майбутніх учителів фізичної культури зумовлена не тільки таким важливим аспектом професійної педагогічної діяльності, як осмислення професійного середовища, а й усвідомленістю та адекватністю вибудовування відносин з іншими людьми [2].

За нашими спостереженнями, іншомовна комунікативна діяльність, характерна для дисципліни «Іноземна мова за професійним спрямуванням (англійська)», має низку специфічних особливостей, а саме: необхідність подолання комунікативних бар'єрів та створення штучного характеру умов іншомовної комунікативної діяльності. При цьому під мовленнєвою діяльністю імплікуємо активний, цілеспрямований, опосередкований мовною системою та обумовлений ситуацією спілкування процес передачі та прийому інформації. У методиці навчання іноземної мови фіксують чотири види мовної діяльності: аудіювання, говоріння, читання та письмо, які нерозривно пов'язані зі сприйняттям (читання та аудіювання), відтворенням (говоріння та письмо).

Стратегічною метою вивчення в Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини дисципліни «Іноземна мова за професійним спрямуванням (англійська)» студентами полягає у практичному опануванні необхідного обсягу компетенцій, що забезпечує здійснення діалогу іноземною мовою у найбільш типових ситуаціях спілкування: ведення бесіди за спеціальністю, читання спеціальної науково-педагогічної та суспільно-політичної літератури, зокрема періодики, з метою отримання необхідної інформації.

Навчаючись за посібником, укладеним доцентом кафедри іноземних мов Н. Гут, «Англійська мова за професійним спрямуванням (для студентів факультету фізичного виховання)» (English for professional purposes (Physical Education)), студенти мають змогу опанувати змістові модулі курсу, що є логічно завершеними частинами навчальної дисципліни, орієнтованими на вироблення вмінь у ситуаціях, що є спільними для спеціалістів педагогічного профілю. Зміст кожного із чотирьох модулів відрізняється різноманіттям конкретного наповнення, хоча всі вони викладені за єдиною схемою та на засадах принципу наступності. В основі модуля – тематичний цикл – навчально-методична одиниця, яка включає комплекс базових і додаткових текстів, тренувальних вправ та творчих завдань, об'єднаних за тематичним принципом. Лексичне наповнення текстів відображає сучасні тенденції розвитку як розмовної, так і академічної англійської мови. Кожна тематична частина модуля закінчується вправою, яка спрямована на контроль рівня сформованості вмінь та навичок у певних видах мовленнєвої діяльності [3].

Зазначимо, що лінгвістичній складовій відводиться одне з основних місць у структурі професійної компетентності. Освоюючи іноземну мову, вивчаючи стилістичні особливості її вживання, студенти опановують навички комунікації на новому рівні. Професійна комунікація вчителя фізичної культури актуалізує різні види мовлення. Наприклад, усне монологічне мовлення сприяє передачі інформації, опису, огляду, комбінуванню фактів у формі доповіді на науковій конференції, лекції, презентації культурного факту тощо; розвиток офіційно-ділового письмове мовлення використовується для написання рефератів, анотацій, рецензій, статей, есе тощо; діалогічну та дискусійну форми мовлення забезпечує спілкування у сфері професійних

комунікацій.

У названих видах мовної діяльності під фактичним опануванням іноземної мови маємо на увазі формування іншомовної комунікативної компетенції такого якісного рівня, який би достатньою мірою сприяв вирішенню завдань майбутньої професійної діяльності, а саме:

- сприйняття, осмислення, диференціація інформації;
- практична робота та підтримка контактів в усній та письмовій формах з іноземними колегами;
- інформаційно-аналітична робота з різноманітними джерелами професійно зорієнтованої інформації іноземною мовою (спеціальна та довідкова література, телебачення, преса, радіо, інтернет та ін.).

У сучасній методиці навчання іноземних мов визначаємо комунікативність як діяльність, що передбачає повсюдне використання інтерактивних вправ, за допомогою яких формуються реальні стимули до іншомовного спілкування, удосконалення лідерських якостей та спроможність працювати у команді, глибоке розуміння особливостей міжособистісної комунікації.

Варто зазначити, що включенням професійно зорієнтованих комунікативних задач у зміст занять стимулюються психологічні механізми перенесення специфічних знань, умінь та компетенцій майбутніх спеціалістів в опосередковані ситуації іншомовного спілкування. Вважаємо, що під час навчання важливо надавати процесу змагальний дух, враховуючи, що ця якість іманентна кожному студенту цієї спеціалізації, цим і зумовлюємо необхідність використання технологій активного навчання в освітньому процесі. Вони допомагають розвитку пізнавальних навичок, формують уміння самостійного конструювання своїх знань, орієнтування в інформаційному просторі. Для розвитку критичного мислення слід застосовувати когнітивно орієнтовані технології та діяльнісно орієнтовані методи, що сприяють розвитку та становленню особистості майбутніх фахівців [1].

У межах названих технологій організаційно-методична робота будується на основі наступних прийомів навчання: використання аналітико-порівняльних вправ з елементами міжкультурної рефлексії; складання словника лексики понять з фізичної культури та спорту; карткування за спеціальними темами; організація та проведення когнітивних навчальних ігор та вікторин; підготовка учнями мініповідомлень, наприклад, «Це важливо знати»; діалогічні та монологічні інтерактивні вправи, коментар спортивних фактів; моделювання різноманітних ситуацій міжкультурного спілкування.

Зазначимо, що можливість звернення до англomовних спортивних форумів, наприклад, таких клубів, як DC United, Chicago Fire тощо, дає можливість як запам'ятати вузькоспрямовану лексику, так і розпочинати дискусію з іншомовними співрозмовниками. Доцільно підкреслити важливість використання студентами спортивних сайтів Whoscored.com, Sport.ua, «Sportbox.ua» тощо, де студенти мають можливість перегляду та прослуховування коментування англійською мовою, читати новини спорту, вивчати спеціальну літературу, тим самим поповнюючи свій англomовний словниковий запас.

Важливо знати, що кожен вид спорту характеризується наявністю своїх специфічних, уже усталених виразів, неформальних термінів і кліше. Професійна

спортивна термінологія цікава тим, що вона наповнена безліччю слів, що застосовуються в переносному значенні, а також залежно від виду спорту відразу в кількох значеннях.

Так, в автоспорті часто використовують «несловникові» вирази «*groove*», що означає кращу, найбільш ефективну траєкторію проходження кола, або «*dialed in*» – описує хорошу керованість автомобіля. У керлінгу слово «*end*» (кінець) позначає один із десяти періодів гри, а не її фініш. У футболі «*inside*» («всередині») – це термін, що означає відтягнутого до центру поля гравця лінії атаки. Наприклад, словом «*draw*» у футболі позначається «нічия», а в керлінгу – «кидок», і також це слово використовується й у значенні «жерекбування» [3].

Здатність до точного та чіткого вираження думок іноземною мовою – суттєва запорука успішності тренерської роботи. Творче застосування знань та актуальної інформації формується за допомогою лінгвістичних засобів, що вивчаються, стимулюється використанням ефективних методів активного навчання, як-от рольова чи ділова гра. Безумовно, ділові ігри займають особливе місце у процесі формування комунікативної компетентності студентів, допомагаючи їм відтворювати практичну професійну діяльність, виявляти та аналізувати труднощі та причини їх появи, розробляючи при цьому варіанти вирішення проблем, оцінюючи кожен із варіантів з точки зору ефективності та визначати механізми їх реалізації.

Необхідно зазначити, що у своїй практичній діяльності випускник у майбутньому керуватиме колективом підготовлюваних ним спортсменів – це одне з його головних завдань як наставника та педагога. Він несе таку ж відповідальність, як і його колеги, за формування особистості кожної людини, яку він навчає. Істотне значення надається розвитку вмінь спільної діяльності. У цьому випадку, на наш погляд, найбільший ефективним стане використання методів навчання у співпраці, участь у публічних виступах та дискусіях з можливістю зворотного зв'язку, наприклад, на студентських конференціях та ін.

Таким чином, навчання майбутніх фахівців у сфері фізичної культури та спорту в контексті комунікативного підходу детермінує якісну зміну сучасних вимог, що необхідні для продуктивної організації освітнього процесу, та передбачає обов'язкову обізнаність обліку пізнавальних переваг та психофізіологічного статусу студентів, націлених на розвиток у них цілісного уявлення про систему мови, що вивчається, а також здібностей до практичного спілкування.

Зрештою, процес формування іншомовної комунікативної компетентності повинен бути спрямований не лише на озброєння майбутніх фахівців системою знань, умінь та навичок, необхідних для ефективного здійснення іншомовної комунікації, а й на формування комунікативно-компетентної позиції майбутнього вчителя фізичної культури, що надасть можливість до його самовизначення, саморозвитку та самовдосконалення у єдиному європейському освітньому просторі.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів дослідженої проблеми, перспективи подальших розвідок убачаємо у виявленні принципів та рівнів сформованості іншомовної комунікативної компетентності майбутніх учителів фізичної культури.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрейко Я. В. Іншомовна професійна комунікативна компетенція. *Педагогічні науки: збірник наукових праць*. 2013. Вип. 63. С. 238–241.
2. Васьков Ю. В. Комунікативна компетентність учителя. *Теорія та методика фізичного виховання*. 2006. № 1. С.44–47.
3. Грабовий П. М., Гут Н. В., Козак Т. М. English for professional purposes (Physical education): навч. посіб. з англ. мови за професійним спрямуванням для студентів вищих закладів пед. освіти / упоряд.: Н. В. Гут. Умань: Алмі, 2012. 126 с.
4. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / наук. ред. укр. видання д-р пед. наук, проф. С. Ю. Ніколаєва. Київ: Ленвіт, 2003. 273 с.
5. Зимняя И. А. Ключевые компетентности как результативно-целевая основа компетентностного подхода в образовании: авторская версия. Москва: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2004. 42 с.
6. Hymes D. On Communicative Competence. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1971. 174 p.
7. Moore D. R., Cheng M. I., Dainty A. R. Competence, competency and competencies: performance assessment in organisations. *Work and Study*. 2002. Issue 51. P. 314–319.

REFERENCES

1. Andreiko, Ya. V. (2013). Inshomovna profesiina komunikatyvna kompetentsiia [Foreign language professional communicative competence]. *Pedahohichni nauky: zbirnyk naukovykh prats – Pedagogical sciences: a collection of scientific works, issue 63, 238–241* [in Ukrainian].
2. Vaskov, Yu. V. (2006). Komunikatyvna kompetentnist uchytelia. *Teoriia ta metodyka fizychnoho vykhovannia – Theory and methods of physical education, No. 1, 44–47* [in Ukrainian].
3. Hrabovyi, P. M., Hut, N. V., Kozak, T. M. (2012). English for professional purposes (Physical education). Uman: Almi [in English].
4. Zahalnoievropeiskii Rekomendatsii z movnoi osvity: vyvchennia, vykladannia, otsiniuvannia. (2003). Naukovyi redaktor ukrainskoho vydannia doktor ped. nauk, prof. S. Yu. Nikolaieva. Kyiv: Lenvit [in Ukrainian].
5. Zimnjaja, I. A. (2004). Kljuchevye kompetentnosti kak rezul'tativno-celevaja osnova kompetentnostnogo podhoda v obrazovanii. Mosskva: Issledovatel'skij centr problem kachestva podgotovki specialistov [in Russian].
6. Hymes, D. (1971). On Communicative Competence. Philadelphia: University of Pennsylvania Press [in English].
7. Moore, D. R., Cheng, M. I., Dainty, A. R. (2002). Competence, competency and competencies: performance assessment in organisations. *Work and Study, issue 51, 314–319* [in English].